

RÁHKIS OAHPAHEADDJI

Giitu go ásttat lohkat dán oahpaheaddjibagadusa mas ulbmil lea oadjudit du ja du ohppiid go lea seksuáloahpahas sáhka.

Seksuáloahpahas lea geatnegahtton fága norgga skuvllas, mearriduvvon oahppoplánadahkosis. Dievaslaš oahpahas rupmaša, identitehta ja seksualitehta birra sáhtta maiddá dagahit ahte oahpahasláhka eastada givssideami ja ovddida loaktima. Seksualitehta fáttás leat relevánta máhttoulbmila mánggaid fágain, ja lea relevánta buot **fágaidgaskaš fáttáin** earenoamážit **álbmotdearvvašvuoda ja eallima hálddašeami** fáttás.

Lea gáibádus ahte seksuáloahpahas galgá leat fágan skuvllas, muhto go eanas oahpaheddiin lea unnán oahppu dán fáttás, de sii dovdet dorvvuhisvuoda fáttá oahpaheamis. Lea lunddolaš ahte lea eanet hástaleaddji oahpahit seksuáloahpahas go eará fáttáin nugo geografiijas ja lbsena buvttuin. Vaikko oallugat mis vásihit ahte servodagas lea eanet rabasvuolta seksii ja seksualitehtii, de dat ain leat tabufáttát. **Guorahallamat** čájehit ahte sihke oahpaheaddjit ja oahppit háliidit eanet ja buoret seksuáloahpahas skuvllas. Danin sávvat ahte min oahpahasdagus **Vahkku 6** ja dát oahpaheaddjibagadus dutnje lea liige doarjjan ja moktan čađaheames eanet ja buoret seksuáloahpahas, nu ahte don ja du oahppit dovdet dorvvolašvuoda.

Okta vugiin movt unnidit seksa ja seksualitehta tabufáddán lea hupmat ja oahppat dan birra, ja leage dat mii lea duogáš go ráđdehusa strategiija seksuála dearvvašvuoda birra gohčoduvvo: «Huma dan birra!». Strategiija čoahkkáigeassá bures manin lea dárbbášlaš ahte mii hupmat ja oahppat seksa ja seksualitehta birra. «Oahppu rájaid, árvusatnima ja vuoigatvuodaid birra ja veadju reflekeret iešguđetge dilálašvuodaid lea dehálaš go galgá ovdánahttit iežas autonomiija ja seammás árvusatnit earáid rájaid», ja «buorre seksuála dearvvašvuolta lea valljodat ja suodjalanfáktor mii ovddida eallinárvvu ja hálddašangálggaid». Dasa lassin čujuhuvvo strategiijas ahte lea dehálaš ahte oahppit dovdet ja dihtet makkár seksuála vuoigatvuodat sis leat. Okta dain vuoigatvuodain lea juste ollislaš seksuáloahpahas.

Mii geat gullat **Seksa ja politihkka** suorgái, leat bargan ja dorjon seksuáloahpahas gitta 2010 rájes, ja min mihttomearri lea dagahit oahpaheddiid dorvvolažžan oahpahit seksa ja seksualitehta birra. Lea viiddis ovttaielalašvuolta dasa ahte seksuáloahpahas lea dehálaš, ja veahkeha ohppiid buorebut hálddašit eallimiiddiset. Dát oahpaheaddjibagadus álggahuvvo ollislaš seksuáloahpahas rávvagiiguin oahpaheddiide. Dáid rávvagiidda leat vuodđun iežamet vásáhusat, ja Máilmmi dearvvašvuodaorganisašuvnna **WHO**, **ON** veagadatfoanda **UNFPA** ja International Planned Parenthood Federation **IPPF** seksuáloahpahas njuolggadusat.

Viidáset dán oahpaheaddjibagadusas don oahpásnuvat Vahkku 6:ain ja neavvuid pedagogalaš ja didáktálaš árvvoštallamiiguin.

RÁVVAGAT SEKSUÁLAOAHPAHUSSII

DORVVOLAŠ LATNJA:

Dorvvolaš seksuáloahpahuš álgá dorvvolaš oahppolanjain. Dorvvolaš oahppolatnja lea dehálaš eaktun vai oahppit galget oahppat luohittit guhttet guoimmisteaset, duostat gažadit ja ovttas reflekteret. Dát lea min, oahpaheddjiid, ovddasvástádus láchčēt. Mii fertet heivehit oahpahuša nu ahte ohppiid oaivilat doahhtaluvvojit, seammásgo eat dohkket givssideaddji eatge vealaheaddji dadjamušaid. Dákkár dadjamuš sáhtta leat buorre liiban guorahallat gos diekkár jurdagat ja miellaguottut vuolget, ja maid sáhttit dahkat mat eastadit daid atnimis. Dá sáhttet leat badjelgeahččalas dahje ovdagáddunis dadjamušat sohka beali, oskku, seksualitehta, rupmaša dahje identitehta birra. **Oahpahušlága** mielde leat mii geat oahpahit skuvllas **geatnegahtton** váldit liige ovddasvástádusa ohppiin geat leat earenoamáš rašit ovdamearkka dihte seksuála soju, sohka bealovdanbuktima dahje doaimmannávccaid dihte.

ANONYMISEREN

Muhtun oahpaheaddjit vásihit ahte oahppit sáhttet jearrat persovnnalaš gažaldagaid seksuáloahpahušas, dahje ballet sii galget dan dahkat. Dalle sáhtta leat oadjudeaddjin diehtit ahte seksuáloahpahušas oahpaheaddji ii goassege galgga hupmat iige vuodđun atnit iežas vásáhusaid. Vuogas lea álggahit oahpahuša ohppiide mitalit ahte mii eat vuodđun ane iežamet vásáhusaid seksuáloahpahušas. Buorre vuolggasadjin dorvvolašvuoda ásaheames lea anonymiseret, ja mii atnit baicca vuodđun fiktiivá dahje earáid autenttalaš mitalusaid ovdalii go ohppiid ja oahpaheddjiid priváhta vásáhusaid. Lea dehálaš midjiide oahpaheddjiide ahte mii dán čuovvut.

OVDALGIHTII DIEĐUT

Muhtun oahppit vásihit dorvvuhisvuoda seksuáloahpahušain. Sáhtta leat eahpesihkarvuohka go eai dieđe man birra seksuáloahpahuš lea, ja mii duođai galgá dáhpáhuvat oahppodiimmus. Eahpesihkarvuoda sáhtta geahpidit jus mii čielggasmahttit mii galgá dáhpáhuvat, mii fáddán lea, ja makkár vuordámušat mis leat ohppiid searvamii. Mii maiddái álohii mitalit jus áigut čájehit álás rupmašiid, dahje hupmat váttis fáttáid birra nugo veahkaválddi birra.

Mii rávvet ahte oahpaheaddji ovttas ohppiiguin ráhkadit soames njuolggadusaid movt dorvvolaš lanja galgat hábmet. (Čujuhus bargobihtáide oahpponeavvus)

Evttohusat dorvvolaš lanja birra šiehtadusaide

- Buohkat dihtet mii oahppodiimmus galgá dáhpáhuvat.
- Mii searvat, muhto jus dattege ii hálit dahje vásiha dili unohassan de dan sáhtta dieđihit, iige searvat oahpahušsii. **Ii giige galgga bággejuvvot aktiivvalaš searvamii.**
- Mii árvvusatnit ahte mii leat iešguđetláganat, muhto:
- Vealaheaddji kommentárat, ovdamearkka dihte, homofobijja, ii dohkkehuvo.
- Oahppit ja oahpaheaddji eai huma iežaset priváhta dahje persovnnalaš dáhpáhusaid birra.

FÁTMMASTEADDJI SEKSUÁL OAHPAHUS

«Maid galgga dahkat mánggakultuvrralaš luohkáin?», ja «Maid galgga dahkat jus mu oahppis lea doaibmahehttehus?». Dá leat gažaldagat maid mii leat ožžon oahpaheddjiin geat leat eahpesihkkarat movt oahpahusa galget čađahit. Min buohkaid váikkuhit norpmat ja jáhkut eará olbmuid ja joavkkuid birra. Nu lea maiddá go oahpaheaddji deaivvada ohppiiguin.

Jus mun oahpaheaddjin válddán vuodu iežan ovdagáttuin nugo ovdamearkka dihte sáhtá čuodjat: «Oahppit geain leat olgoriikkalaš váhnemat oaivvildit ahte lea gielddus hupmat seksa birra», de mun dáiddán garvit hupmamis dehálaš fáttáid birra seksuáloahpahusas, ja nu meannudan daid ohppiid eará ládje. Nu maiddá jus mun oahpaheaddjin doaivvun ahte «oahppis geas lea doaibmahehttejummi ii leat seksualitehta». Lea min bargu oahpahit seksualitehta birra, almmá navdimis maidege ohppiid seksualitehta birra. Ige jurddašit ahte okta vuohki movt doaimmahit seksualitehta lea eanet riehta go nubbi. Mis geat oahpahit fertet leat rabas ja fátmasteaddji giella, vai seksuáloahpahus dovdo áigequovdiliin buohkaide, iige dušše eanetlohkui. Dábálaš, muhto maiddá váikkuhanfámolaš lea dadjat «min gaskkas sii» – ovdamearkka dihte dadjat «sii geat min gaskkas leat transolbmot» dan sadjá go «sii geat leat transolbmot». Lea maiddá dehálaš adnit muittus ahte sis geat háliidit vuordit seksuála ovtastallamin, oskku dahje dearvvašvuodáhástalusaid dihte, maiddá lea seksualitehta. Mii fertet dustet ohppiid dan dilis mas sii leat.

Mii fertet maiddá atnit muittus ahte mis oahpaheddjiin eat leat vástadusat buot gažaldagaide mat ohppiin dáidet leat seksualitehta birra. Muhtomin mii álkit gávdnat vástadusaid, ja eará háviid šaddat mii mii čujuhit oahppi ovdamearkka dihte fástadoaktárii. Lea mávssolaš oahppái oahpahit ahte mángga sajis sáhtá ožžut veahki ja rávvagiid seksualitehta ja seksuála dearvvašvuoda birra. Dákkár báikkit sáhttet leat dearvvašvuodastašuvdna, dearvvašvuodadivššár skuvllas, fástadoavttir, spesialisttat dahje čujuhit buriid neahttaresurssaide ovdamearkka dihte ung.no ja korspáhalsen.no.

Go dat lea daddjon, de maiddá min oahpaheaddji fágalaš árvoštallan nai lea dehálaš ja ávkálaš. Mii fertet heivehit oahpahusa ohppiid rávisvuoda dássái, ja mii min mielas buoremusat heive iešguđetge luohkáin.

NORBMAKRITIHKALAŠ OAHPAHUS

Norbmakritihkalaš perspektiiva mearkkaša ahte mii oahpahusas leat kritihkalaččat norpmaide, sohka-bealrollaide, rumašovdagovaide, seksualitehtii, relašuvnnaide ja bearašeallimii. Dákkár lahkanaddan hástala norpmaid mat sáhttet dagahit olggušteami ja vealaheami. Gávdnojit moanat dajaldaga mat leat čadnon seksualitehtii, earret eará doaba «hetero-norbma». Dát dajaldat čujuha kultuvrralaš jáhkku ahte buohkat leat heterofiillat. Seksuáloahpahusas dát sáhtá dagahit ahte fáttát mat gullet seksualitehtii, anašeapmái ja relašuvnnaide dušše mitaluvvojit heterofiilla ipmirdanrámmas, ja nu olggušta ollugiid mis. Seksuáloahpahusas fátmasteaddji perspektiiva fertet leat vuodđun.

Lea mánggas geat eai árvvusane sohka-bealrollaid maid servodat duvdá min badjelii. Soapmásat mis dovddahit iežamet identitehta dakkár ládje mii ii leat dábálaš dan sohka-beallái masa servodat ipmirda min gullat – ovdamearkka dihte makkár gárvvut mis

lea badjelis/makkár hápmi mis lea, maid mii máhttit, makkár beroštumit mis leat dahje mii min fidnu lea. Leat nu mánga vuogi movt «neaktit» sohka beali, muhto eai buot vuogit lea seamma dohkálačča servodagas. Geahčalit ásahit reflekšuvnna sohka bealleovdanbuktima girjáivuođa birra, ja maiddái hástalit negatiiva ja gáržžideaddji miellaguottuid sohka bealiide, lea dehálaš oassi seksuáloahpahusas. Norpmakritihkalaš lahkanadden addá ohppiide vejolašvuođa reflekteeret maid norpmat mearkkašit sin árgabeaivvis, ja maiddái jurddašit man muddui sii juogo nannejit vai njeidet norpmaid.

Leat maiddái mánga norpma dasa movt rumaš doaibmá, maid mii sáhttit gohčodit «doaibmanorbman». Servodat vuordá ahte buohkat galget máhttit ráhppáid vázzit, lohkat diehtogalbaid, gullat musihka go dánsu, olahit gáffádatdiskii ja leat ollesbarggus. Olbmot geat rihkkot dáid norpmaid, šaddet doaibmahehttejuvvon go deaivvadit hehttehusaiguin mat dagahit ahte eai sáhte searvat nu movt earát dahket. Lea maiddái gáržžideaddjin go nuorat geat leat doaibmahehttejuvvon ja geain lea guhkálmas dávda galget searvat sosiála ovtastallamiidda, gávdnat moarssi/irggi dahje seksuálalaččat ovtastallat. Sihke fysalaš ja digitála deaivvadanbáikkit sáhttet leame eai olámuttos muhtumiidda, ja olbmot geaiguin deaivvadit sáhttet leat ovdagáttut dasa movt lea leat moarsi/irgi soapmásiin guhte lea doaibmahehttejuvvon.

Go mii oahpahit de mii fertet leat dihtomielaččat makkár sániid ja doahpágiid mii atnit, ja ahte mii doaibmat neutrálan eatge dubmejeaddjin. Soapmásat mis dovdat heahpada iešguđetge beliid birra iežamet seksualitehtas, ja sáhttet nu váikkuhuvvot das movt oahpaheaddji hupmá ja man ládje son gaskkusta fáttá ja oahpahusa.

OVTTASBARGU SKUVLLA JA RUOVTTU GASKKAS

Eanas váhnemiid mielas lea buorre go sin mánát ohppet seksualitehta birra skuvllas. Jus muhtun váhnemat leat vávjálasat seksuáloahpahussii, de dávjá leat boasttuipmárdusat mat dan dagahit. Dát lea soames myhtat maid sáhtta gullat nuoraid seksuáloahpahusa birra:

- «Jus hupmá ollu seksa birra, de nuorat šaddet eanet sáhkkái ja geahččalit dan árabut dahje sis lea dávjjibut seksa».
- «Buot buoremus lea oaččuhit nuoraid eret doaimmaheames seksa. Oahpahus berre danin oažžut nuoraid eret doaimmaheames seksa».
- «Ferte vuordit dassáži go nuorat lea doarvá laddan (dahje leat vuosttaš gearde anašan) ovdal go ožžot seksuáloahpahusa»

Dutkanbohtosat hilgot buot dákkár myhtaid nuoraid ja seksuáloahpahusa birra. Rievtties diehtu ja máhttu seksualitehta ja seksuála dearvvašvuođa birra dagaha ahte nuoraid vuosttaš gearde seksa ii deaivit nu árrat, sii leat čeahpibut atnit kondomaid ja prevenšuvnnaid ja ovdánahttet positiiva oainnuid iežas seksualitehtii ja intiimvuhtii. (*Huma dan birra!* Seksuála dearvvašvuođa strategija: 2017).

Sáhtta lea jierpmálaš váldit váhnemiid mielde váhnenčoahkkimiid ja diehtočállošiid bakte – nu oadjudit váhnemiid go dihtet maid mánát oahppet ja manin .

MII LEA VAHKKU 6?

Vahkku 6:s lea nuvttá oahpponeavvu seksuáloahpahusa birra mii lea hábmejuvvon skuvlla gustovaš oahppoplánaid mielde. Oahpponeavvuid sáhttet maiddá geavahit dearvvašvuođadivššárat dahje earát geat oahpahit dahje ságastallet mánáiguin ja nuoraiguin seksualitehta birra. Váldomihttomearri Vahkku 6:ain lea:

- Ahte mánát ja nuorat ovdánahttet dahkangelbbolašvuođa seksualitehta, čálgu, vuoigatvuođaid ja dearvvašvuođa oktavuođas.
- Ahte buorebut dohkkehit mánggabealatvuođa ja vuostálastit vealaheami.

Vahkku 6 galgá doarjut oahpaheddjiid čađaheames dehálaš ságastallamiid ohppiiguin dovdduid, mánggabealatvuođa, rupmaša, gierdanrájá, ustitvuođa ja čálgu birra. Oahpahusa bajitdási ulbmil lea ovddidit dearvvašvuođa ja čálgu, ja eastadit cielaheami, vealaheami ja gutnehuhttimiid.

Mii sávvat ahte Vahkku 6 movttiidahtta buori seksuáloahpahussii ja fágaidgaskasaš ovttasbargui oahppoplána relevánta máhttoulbmiliid birra.

Vahkku 6 lea jurddašuvvon geahppa anihahtti lasáhussan skuvlla ja skuvldearvvašvuođabálvalusa oahpponeavvuide seksualitehta birra. Oahpponeavvuin leat nuvttá ja ahkkái earuhuvvon oahpponeavvut 1.–10. luohkáide. Vahkku 6 doarju Dearvvašvuođadirektoráhtta, Oahpahusdirektoráhtta, Justiisadepartemeanta ja Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtta.

VAHKKU 6 JA OAHPPOPLÁNAT

Seksualitehta lea geatnegahtton fáddá vuođđoskuvllas ja lea njuolga namuhuvvon luonddufága, servvodatfága ja ROEE fágaid máhttoulbmiliid. Dat lea maiddá hui áigeguovdilis fáddá dárogela, eangalasgiela ja lášmmohallan fágain. Dasa lassin addet oahppoplána bajitdási ja fágaidgaskasaš fáttát «álbmotdearvvašvuohta ja eallinhálddašeapmi» ja «demokratijja ja borgárvuohta» láidestemiid seksuáloahpahussii.

Seksualitehtaoahpahusas leat buori vejolašvuođat bidjat fuomášumi ohppiid individuálalaš ovdáneapmái ja luohká oktasaš čálgu. Go bargat relevánta máhttoulbmiliiguin mat gullet seksualitehtii ja oahppoplána bajit oassái, de lea ollásit vejolašvuohta ovttastahttit skuvlla bargui olahit buori oahppanbirrasa ja eastadit givssideami.

háliidat go gávdnat dihto máhttoulbmilat iežas fágii, dahje fágaidgaskasaš fáddii?
Geahča **dás**:

VAHKKU 6 ÁŅGGIRDEAPMI

Namma «Vahkku 6» čujuha min áŅggirdanvahkkui guovvamánus, mii lea kaleandarjagi guđat vahkku. Juohke áŅggirdeapmi bajásčuvge relevánta fáttáid seksualitehta suorggis. Dán jagi áŅggirdeapmi almmuhuvvo min neahttasiidduin.

Ulbmil sierra áŅggirdanvahkkuin lea álkidahttit fágaidgaskasaš ovttasbarggu fágaoahpaheddjiid gaskkas seammásgo galgá láchčtet liibba oahpahit searválaga eará skuvllaiguin miehta riika.

Goas ja movt atnit Vahkku 6 lea juohke skuvlla dahje oahpaheaddji duohken mearridit movt sii dan dahket. Ávdnasat sáhttet adnot sierra fáddávahkkus oktan fágaidgaskasaš ovttasbargoprošeavttaiguin, seamma bures go ovttaskas fágain ja skuvladiimmuin. Oahpaheaddji sáhtta maiddá atnit soames hárjehusaid dahje ávkkástallat mánnga hárjehusa mánnggaid beivviid badjel. Ávdnasat lea seamma áigeovuodilat muđui skuvlajagis go ánggirdanvahkkus mii lea guovvamánus, ja lea vejolaš iežas registreret ja nu beassat ávkkástallat digitála oahpponeavvuid miehta jagi.

DIEÐIHEAPMI

Vahkku 6 lea nuvtá ja buohkat sáhttet registreret iežaset min neahttasiiddus ja viežžat min oahpponeavvuid. Dieđiheapmi lea čanakehtes dieđiheapmi ja dáhkida ođasmahtton oahpponeavvuid. **Danin lea dehálaš muitit iežas registreret jahkásaččat.**

*Dalle go mun vázzen skuvlla, oahpaimet unnán seksualitehta birra.
Mun muittán ahte oahpaheaddjit geat čájehedje plánššaid main ledje
rastáčuohpahagat dievddu ja nissonolbmo vuolledábiin, ledje seamma
vuorrádušas go mii oahppit ge...*

*Son muitalii man jođánit sáhtii šaddat áhpeheapmin ja ahte lei várra
njommot nuoskkesdávddaide ... Son ii obage hupman lagasvuođa ja
ráhkisvuođa birra.*

(Huma dan birra! Seksuála dearvvašvuođa strategiija)

OAHPAHUSPRINSIHPAT VAHKKU 6 DUOGÁBEALDE

DIDÁKTTALAŠ JA PEDAGOGALAŠ ÁRVVOŠTALLAMAT

VAHKKU 6 vuodđun leat:

- Viiddis ja positiiva dearvvašvuodadoaba
- Nuorat gelbbolaš oasálaččat
- Gulahallanvuđot oahpahus
- Ahkáii heiveheapmi
- Norbmakritihkalaš perspektiiva
- Anonymiserema prinsihpat

VIIDDIS JA POSITIIVA DEARVVAŠVUOĐADOABA

Vahkku 6 vuodđun lea viiddis ja positiiva dearvvašvuodadoaba. Dát mearkaša ahte seksuáloahpahus ii dušše fuomášuhte seksa ja seksualitehta negatiiva beliid.

Positiiva dearvvašvuodadoaba mearkaša ovdánahttit buriid gaskavuodaid iežas rupmašii ja seksualitehtii ja dorvolaš gaskavuodaid earáiguin. Positiiva dearvvašvuodadoaba lea čađamanni Vahkku 6 oahpponeavvuin.

MÁNÁT JA NUORAT GELBBOLAŠ OASÁLAČČAT

Mánát ja nuorra olbmot leat gelbbolaš oasálaččat iežaset eallimis. Sis lea máhttu iežaset kultuvrra, tendeanssaid ja doaibmanvejolašvuođaid birra mat rávisolbmuin eai leat. Sin resurssat, oaivilat ja árvvut galget váldot mielde oahpahussii miellagiddevaš lági mielde, ja váldot duođalažžan ja aktiivvalaččat adnot oahpahusa plánemis ja čađaheamis. Mii háliidat ahte oahppit galget dovdat eaiggátvuođa ja aktiivvalaččat searvat – dát dagaha ohppiid aktiiva borgáriin servodagas.

Oahpahus galgá dagahit ahte mánát ja nuorat ožžot dieđuid ja dahkangelbbolašvuođa hárbáneami, mii addá sidjiide buoret vuođu diđolaččat válljet iešguđetge dilálašvuođain. Oahpaheaddji rolla lea bagadallat, movttiidahttit ja jođihit mannolagaid mat ovddidit ja ovdánahttet buot ohppiid dahkangelbbolašvuođa. Mihttomearrin lea ahte buot oahppit – beroškeahtta sohkahealli, seksualitehta, čearddalašvuohta, sosiála duogáš dahje doaibmanávccaid – vásihit ahte sii leat oassin oahpahasas.

GULAHALLANVUOĐOT OAHPAHUS

Mii oaivildit ahte rávisolbmot buoremusat sáhttet doarjut mánáid ja nuoraid ovdánahttit gelbbolašvuođa vuostáiváldit dieđihuvvon ja dearvašvuođaovddideaddji válljejuumiid go sin bovdejit mielde jurddašeapmái ja digaštallamiidda. Vahkku 6 galgá ovddidit gulahallama seksuáloahpahasas, ja hárbjehallamat sakka deattuhit aktiiva ohppiid.

AHKEHEIVEHEAPMI

Lea dehálaš heivehit oahpponeavvuid agi ja rávisvuođa mielde. Oahpponeavvuin nuoramus ohppiide lea seksuáloahpahasas vuosttažettiin sáhka nannet ohppiid veadju fuomášit ja ovdanbuktit juo- ja ii -dovdduid iežaset rupmašis, ja máhttit ipmirdit ja doahttalit earái rájaid. Mánnga beali seaksas ja seksualitehtas veahážiid mielde ohppet dađi boarráset šaddet. Vai seksuáloahpahasas galgá leat dearvašvuođaovddideaddji ja eastadeaddji beaktu, de lea áibbas mearrideaddjin ahte mánát ja nuorat ožžot dárbbášlaš máhtu **ovdal** sii gártet dilálašvuhtii mas dát máhttu šaddá ávkkálaš.

Lea dehálaš vuhtiiváldit ohppiid duogáža go hupman fáttáid birra mat gullet seksualitehtii. Vaikko oahpponeavvut leat heivehuvvon ahkeeahkkái, de ferte dan atnit leame rávvejeaddjin. Leat don oahpaheaddjin guhte dovddat iežat ohppiid buoremusat, ja guhte šattat árvoštallat makkár oasis oahpponeavvuin ja hárbjehusbihtáin buoremusat heivejit oahpahussii.

NORBMAKRITIHKALAŠ PERSPEKTIIVA

Vahkku 6 lea hábmejuvvon mihttomeriin ahte galgá leat norbmakritihkalaš, ja unohis dáhpáhusat ja ovdamearkkat leatge hábmejuvvon kritihkalaš miellaguottuin dálá seksualitehta- ja sohkahealnorpmaide.

Leat norbmakritihkalaš mearkkaša earret eará ahte mii adnit vuođđun ahte gávdnojit mánggalágan vuogit movt lea leat nieidan ja bárdnin. Vahkku 6:ain mii háliidit čájehit ahte mánáid ja nuoraid seksualitehta lea girjái, ja ahte dat lea posiitiiva. Ohppiide ovdanbuktit valjit dovdduid ja práksisiid oahpponeavvuid bakte. Mii ávžžuhit ásahit joavkkuid sohkahealliid rastá, danin ii leat nu ahte leat dušše nieiddat geat berrejit oahppat mánnodávdda (mensa) birra.

RIIKKAIDGASKASAŠ NJUOLGGADUSAT SEKSUÁLAOAHPAHUSSII

Seksuálaoahpahusa standárddain maid WHO, IPPF ja UNFPA leat mearridan, daddjo ahte seksuálaoahpahus galgá leat máhttovuđot, ii-vealaheaddji, ahkáí heivehuvvon ja kultuvrralaččat relevánta, seammás go galgá ovddidit positiivva seksualitehta ja geahpidit seksuála riskameanuid. Vai oahpahus galgá geahpidit seksuála riskka, de leat čuovvovaš bealit dehálaččat:

- Oahppoplánavuđot prográmmat mat bistet guhkit áiggi
- Prográmmat main lea aktiiva ja fátmasteaddji pedagogihkka
- Dialoga ja rabas gulahallan seksa ja seksualitehta birra dorvvolaš lanjas
- Buorre psykososiála oahppanbiras
- Oahpahusdagus mii leat heivehuvvon ohppiid ahkáí ja vásáhusaide

Háliidat go eanet dieđuid seksuálaoahpahusa birra?

Váldde áinnas minguin oktavuoda post@uke6.no dahje loga eanet www.uke6.no siiddus.

Lihkku seksuálaoahpahusain!

Vahkku 6 lea ráhkaduvvon ovttasráđiid Sex og Politikk dánska sosterorganisašuvnna Sex & Samfund málle mielde.

LIŊKKAT

Braeken, D., Shand, T. ja Silva, U. (2010). *IPPF Framework for Comprehensive Sexuality Education (CSE)*. Viežžan dáppe: https://www.ippf.org/sites/default/files/ippf_framework_for_comprehensive_sexuality_education.pdf

Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta. (2016) *Huma dan birra! – Seksuála dearvvašvuoda strategijja (2017-2022)*. Vižžon https://www.regjeringen.no/contentassets/284e09615fd04338a817e1160f4b10a7/strategi_seksuell_helse.pdf

Máhttodepartemeanta. (2017). *Bajimus oassi – Árvvut ja prinsihpat*. Fágaidgaskasaš fáttát. Vižžon <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/tverrfaglige-temaer/>

Oahpahusláhka. (1998) Láhka vuodđoskuvlla ja joatkaoahpahusa birra (LÁHKA-1998-07-17-61). Vižžon <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>

Oahpahusdirektoráhtta. *Skuvlabiras Udir-3-2017*. Vižžo <https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Laringsmiljo/skolemiljo-udir-3-2017>

Seksa ja politihka. Oahpahus seksualitehta birra. Vižžon <https://sexogpolitikk.no/seksualundervisning/>

Seksa ja politihka. Min birra. Vižžon <https://sexogpolitikk.no/om-oss/>

Sex og Samfund. Guorahallamat. Vižžon <https://sexogsamfunn.no/klinikk-og-tilbud/seksualitetsundervisning/undersokelser/>

UNESCO. (2018) *International Technical Guide on Sexuality Education*. Vižžon dáppe <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/technical-guidance-sexuality-education/en/>

UNFPA. (2014) *Operational Guidance for Comprehensive Sexuality Education: A Focus on Human Rights*. Vižžon dáppe <https://www.unfpa.org/publications/unfpa-operational-guidance-comprehensive-sexuality-education>